

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВОГО РОЗМІЩЕННЯ ЗАКЛАДІВ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

PECULIARITIES OF SPATIAL PLACING OF INTERNAL TRADE IN THE VOLYN REGION

Сфера торгівлі не належить до реального сектора економіки, проте, від ефективності її регулювання, функціонування і розвитку значною мірою залежать обсяги і ритмічність господарювання у промисловості, сільському господарстві, будівництві, в цілому, структурно-збалансованому розвитку економіки країни. Поглиблення ринкових процесів і розширення товарно-грошових відносин обумовлює зростання ролі торгівлі в реалізації міжгалузевого обігу, забезпеченні завершальної стадії процесу відтворення суспільного продукту, задоволенні виробничих й особистих потреб, внаслідок чого зростають вимоги до основоположних принципів організації, механізму функціонування, системи управління, інфраструктури торгівлі. Тому вибір теми рахуємо актуальним і своєчасним.

В роботі проаналізовані основні засади теоретико-методичного вивчення роздрібно-товарообігу. Багатоаспектність об'єкта зумовлює загальнонаукову інтегрованість його соціально-економічного дослідження: використання комплексного підходу, поєднання традиційних суспільно-географічних методів з економічними.

В роботі проведено аналіз геопросторового розміщення підприємств роздрібно-торгівлі Волинської області та прослідкована їх динаміка з 2000 року по сьогоднішній день. Виявлені та проаналізовані основні фактори (розвиток інфляції і зменшення купівельної спроможності населення; укрупнення магазинів, що супроводжується зменшенням їх кількості; виникнення он-лайн сервісів торгівлі товарами, що не потребує додаткового відведення торгової площі), що впливають на динаміку спаду підприємств роздрібно-торгівлі.

В роботі здійснено порівняння об'ємів роздрібно-товарообігу на одного жителя поліських і лісостепових районів області, міських і сільських поселень; окреслено основні проблеми та шляхи їх подолання.

Ключові слова: торгівля, роздрібна торгівля, оптова торгівля, купівельна спроможність, інфляція.

The sphere of trade does not belong to the real sector of the economy, however, the volume and rhythm of economic management in industry, agriculture, construction, in general, structurally balanced development of the country's economy depend on the effectiveness of its regulation, functioning and development. The deepening of market processes and the expansion of commodity-money relations causes an increase in the role of trade in the implementation of cross-industry circulation, ensuring the final stage of the process of reproduction of a social

product, satisfaction of production and personal needs, resulting in increasing requirements for the basic principles of organization, mechanism of management functions of the mechanism. Therefore, the choice of topic is considered relevant and timely.

The basic principles of theoretical and methodological study of retail turnover are analyzed. The multidimensionality of an object determines the general scientific integration of its socio-economic research: the use of a comprehensive approach, the combination of traditional socio-geographical methods with economic ones.

The work analyzes the geospatial location of retailers in Volyn region and traces their dynamics from 2000 to the present. The main factors (development of inflation and reduction of purchasing power of the population; enlargement of stores accompanied by a decrease in their number; emergence of on-line services of trade in goods that do not require additional allocation of retail space) that influence the dynamics of the decline of retail trade enterprises are identified and analyzed.

The work compares the volume of retail turnover per inhabitant of Polissya and forest-steppe regions of the oblast, urban and rural settlements; the main problems and ways to overcome them are outlined.

Key words: *trade, retail, wholesale, purchasing power, inflation.*

Сфера торговли не относится к реальному сектору экономики, однако, от эффективности ее регулирования, функционирования и развития в значительной степени зависят объемы и ритмичность хозяйствования в промышленности, сельском хозяйстве, строительстве, в целом, структурно-сбалансированном развитии экономики страны. Углубление рыночных процессов и расширение товарно-денежных отношений обуславливает возрастание роли торговли в реализации межотраслевого обращения, обеспечении завершающей стадии процесса воспроизводства общественного продукта, удовлетворении производственных и личных потребностей, в результате чего возрастают требования к основополагающим принципам организации, механизма функционирования, системы управления, инфраструктуры торговли. Поэтому выбор темы считаем актуальным и своевременным.

В работе проанализированы основные принципы теоретико-методического изучения розничного товарооборота. Многоаспектность объекта приводит к общенаучной интегрированности его социально-экономического исследования: использование комплексного подхода, сочетания традиционных общественно-географических методов с экономическими.

В работе проведен анализ геопространственного размещения предприятий розничной торговли Волынской области и прослежена их динамика с 2000 года по сегодняшний день. Выявлены и проанализированы основные факторы (развитие инфляции и уменьшения покупательной способности населения; укрупнение магазинов, которое сопровождается уменьшением их количества; возникновение он-лайн сервисов торговли товарами, которое не требует дополнительной торговой площади), влияющие на динамику уменьшения предприятий розничной торговли.

В работе осуществлено сравнение объемов розничного товарооборота на одного жителя полесских и лесостепных районов области, городских и сельских поселений; обозначены основные проблемы и пути их преодоления.

Ключевые слова: *торговля, розничная торговля, оптовая торговля, покупательная способность, инфляция.*

Вступ. Економічна роль торгівлі полягає у здійсненні продажу товарів, створених виробництвом, акумулює товарні потоки, спрямовує їх у споживання, забезпечуючи відповідність між суспільними потребами і виробничими ресурсами. Торговельно-економічні зв'язки підтримуються між усіма галузями господарства, забезпечують неперервність процесу розширеного відтворення, товарний обмін між регіонами, сприяють поглибленню спеціалізації виробництва і вдосконаленню територіального поділу праці. Здійснюючи зв'язки між районами виробництва і споживання, торгівля підвищує ефективність функціонування виробництва.

Аналіз останніх досліджень. Наука з регіонального розвитку торгівлі сформувалася спочатку в системі географії сфери обслуговування, а в 70-ті роки ХХ ст виокремилася як самостійна галузь соціально-економічної географії. У перших працях були відображені теоретичні питання формування регіонального розвитку торгівлі, закономірності, фактори територіальної організації роздрібно-торговельної мережі. Великий внесок у розвиток географії торгівлі вніс професор І. В. Нікольський. Територіальні аспекти вивчення торгівлі простежуються у працях вчених-економістів: А. А. Мазаракі, Є. М. Воронової, О. І. Кочерги, В. І. Куценко, Ф. С. П'ятакова, Ю. М. Лисенкова, Л. П. Демидко.

Методика досліджень. Суспільно-географічні дослідження роздрібного товарообігу внутрішньої торгівлі включають аналіз структури роздрібного товарообігу як системного циклу. Цей підхід дозволяє не тільки вивчити функціональні зв'язки між «виробником» і «споживачем» у складі їх цілісностей, а й у вивченні чинників формування роздрібного товарообігу, просторового розміщення внутрішньої торгівлі області, товарної структури роздрібного товарообігу і його територіальної організації, в обґрунтуванні основних напрямків удосконалення структури й територіальної організації роздрібного товарообігу.

Постановка завдання. Метою статті є порівняття геопросторового розміщення підприємств роздрібно-торгівлі поліської та лісостепової зони Волинської області та об'ємів роздрібного товарообігу на одного жителя даних територій.

Результати дослідження. В залежності від виду продукції, що реалізується для продажу, магазини поділяються на продовольчі та непродовольчі (у продовольчих магазинах частка продовольчих товарів не повинна бути меншою за 35 % від зальної кількості товарів, а в непродовольчих – не повинна перевищувати 35 %) [5].

У Волинській області налічується 881 підприємство роздрібної торгівлі. З них продовольчих магазинів 392 (44,5 %) та непродовольчих 489 (55,5 %). Упродовж останніх дев'ятнадцяти років кількість магазинів в області різко зменшилася з 1751 у 2000 році до 881 у 2018 році. Найбільший спад спостерігався впродовж 2016–2017 років, коли магазинів стало на 154 одиниці менше. Дана динаміка формувалася під впливом багатьох факторів: росту інфляції та зменшення купівельної спроможності населення, що було зумовлено економічною кризою; укрупненням магазинів, що призвело до збільшення їх торгової площі, проте супроводжувалося зменшенням їх кількості; виникнення он-лайн сервісів торгівлі товарами, що не потребувало додаткового відведення торгової площі.

Волинська область характеризується нерівномірністю розміщення торгових підприємств. Так, у лісостеповій частині області зосереджено 520 магазинів (59 %), а у поліській – 361 (41 %), що пояснюється історичними особливостями формування внутрішньої торгівлі в області. Зокрема, лісостепова частина Волинської області в минулому була добре освоєною, а поліська частина характеризувалася сильною заболоченістю до часів осушувальної меліорації. Окрім того, понад третини магазинів від загальної кількості розміщено у м. Луцьк (333), яке належить до лісостепу. У Поліській частині найбільша кількість магазинів сконцентрована у м. Ковель (66), Маневицькому та Ківерцівському районах (56 та 51 відповідно).

Ще більша нерівномірність простежується у розміщенні підприємств роздрібної торгівлі міських та сільських поселень. У міських поселеннях зосереджено 74,7 % усіх магазинів.

Торгова площа магазинів Волинської області складає 144039 м². Продовольчі магазини займають 69111 м² (48 %), а непродовольчі 74928 м² (52 %). Дані показники свідчать про майже рівне співвідношення площі даних видів магазинів. Торгова площа на один магазин становить 163,49 м². Проте більшість магазинів, особливо у сільських населених пунктах, не мають такої площі. Вона в більшій мірі формується за рахунок міських магазинів з великою торговою площею. У розрахунку на 1 особу торгова площа становить 0,14 м², а на тисячу осіб – 139,1 м². Якщо порівнювати дані показники із загальноукраїнськими (165 м²/тис. осіб), то вони є низькими і говорять про недостатню забезпеченість населення торговою площею. Окремо можна виділити місто Луцьк з торговою площею магазинів 75600 м² (52,5 % торгової площі області). Місто Луцьк разом із Луцьким районом (торгова площа 25200 м²) займають 70 % торгової площі області.

Зайнятість населення в торгівлі у Волинській області (роздрібній та оптовій) становить 24 %. Показник є досить високим, беручи до уваги той факт, що це офіційно зареєстровані працівники. Проте, значна кількість робітників,

зайнятих в даній сфері, є незареєстрованими, що пов'язано з прагненням роботодавців сплачувати менші податки.

Розглядаючи показники обсягів реалізованої продукції підприємствами Волинської області за видами економічної діяльності, можна дійти наступних висновків: основна частина, а саме 72,9 % (126 млрд. грн.) реалізованої продукції припадає на галузі нематеріального виробництва, де особливо значну частку займає оптова та роздрібна торгівля (115,8 млрд. грн.); підприємства матеріального виробництва (включаючи добувну промисловість, сільське, лісове та рибне господарство) реалізують решту 27,1 % продукції (на суму 46,8 млрд. грн.).

Обсяг реалізованої продукції сільського господарства у 2018 р. становив 9,9 млрд. грн, динаміка цього показника, порівнюючи з попередніми роками (починаючи з 2016 р.), є позитивною, зокрема, у 2016 р. він складав 6,9 млрд. грн, а у 2017р. – 7,8 млрд. грн. Індекс сільськогосподарської продукції (ІСП) теж характеризується своїм помірним ростом. У 2016 р. ІСП дорівнював 101,9 %, у 2017 р. уже становив 104,8 %, а в 2018 р. – 103,2 %. Темпи росту упродовж 2017–2018 рр. трохи зменшилися у порівнянні з попереднім періодом, однак залишились позитивними. Варто зазначити, що провідне місце (60 % виробництва) у сільському господарстві займає продукція рослинництва. На господарства населення припадає 58 % усього обсягу виробництва продукції сільського господарства, решта 42 % – на підприємства.

Обсяг реалізованої промислової продукції Волинської області складає 36,9 млрд. грн, а в попередні роки він характеризувався помірним ростом (2016 р. – 23,4 млрд. грн.; 2017 р. – 29,2 млрд. грн.). Основна частка в обсязі промислового виробництва припадає на переробну промисловість – 93,8 % (27,4 млрд. грн.). У структурі матеріального виробництва на першому місці знаходиться виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (8,4 млрд. грн.). Індекс промислової продукції, як і індекс сільськогосподарської продукції, має схожу динаміку – він є позитивним (2016 р. – 100,2 %, 2017 р. – 105,7 %, 2018 р. – 102,2 %), однак темпи росту упродовж 2017–2018 рр. менші у відповідності до попереднього періоду.

Заслуговує уваги те, що внутрірегіональні розбіжності у Волинській області присутні і загалом проявляються у тому, що південні райони виробляють та реалізують більші обсяги продукції, ніж північні, при тому вони є здебільшого орієнтовані на харчову промисловість, машинобудування та нематеріальне виробництво, тоді як північні райони – на сільське господарство, лісову промисловість.

Показники внутрішньої торгівлі у 2017 році дорівнювали 87894,6 тис. дол., з яких оптовий товарооборот – 72637,7 тис. дол., роздрібний товарообіг – 15256,9 тис. дол. Значна частка внутрішнього товарообігу належала м. Луцьк та містам обласного підпорядкування.

Торговельна діяльність є одним із найважливіших складників економіки країни, від якого залежить якість життя людини. Волинська область характеризується невисокими показниками роздрібного товарообігу на одну особу. Так, у 2018 році цей показник становив 9929 грн. (більше, ніж у Рівненській, Житомирській і Тернопільській областях). Найвищі показники роздрібного товарообігу на одну особу були зафіксовані у м. Луцьку (26462 грн.) та м. Ковелі (11463 грн.). Низькі показники роздрібного товарообігу спостерігалися у північних та віддалених від обласного центру районах. Найнижчим показником на одну особу був у Іваничівському районі (963 грн. на особу).

Виробництво товарів народного споживання представлено галузями легкої та харчової промисловості. Легка промисловість спеціалізується на виробництві непродовольчих товарів, а харчова – продуктів харчування. Виробництво товарів народного вжитку займає провідне місце у переробній промисловості Волинської області, обсяг реалізованої продукції цієї сфери у 2018 р. склав 9,18 млрд. грн., з них товарів харчової промисловості реалізовано на 8,4 млрд. грн. Найбільші обсяги виробництва у Волинській області серед продуктів харчування становлять обсяги м'яса яловичого, свинного та курячого, ковбасних виробів, хліба та хлібобулочних виробів, макаронних виробів, цукру. Серед продукції легкої промисловості переважає продукція текстилю, виробництво одягу та шкір.

Упродовж 1995–2017 рр. спостерігалася динаміка росту роздрібного товарообігу на одну особу (рис. 1). Характерною ознакою динаміки є постійний ріст роздрібного товарообігу приблизно у 3 рази через кожні 5 років.

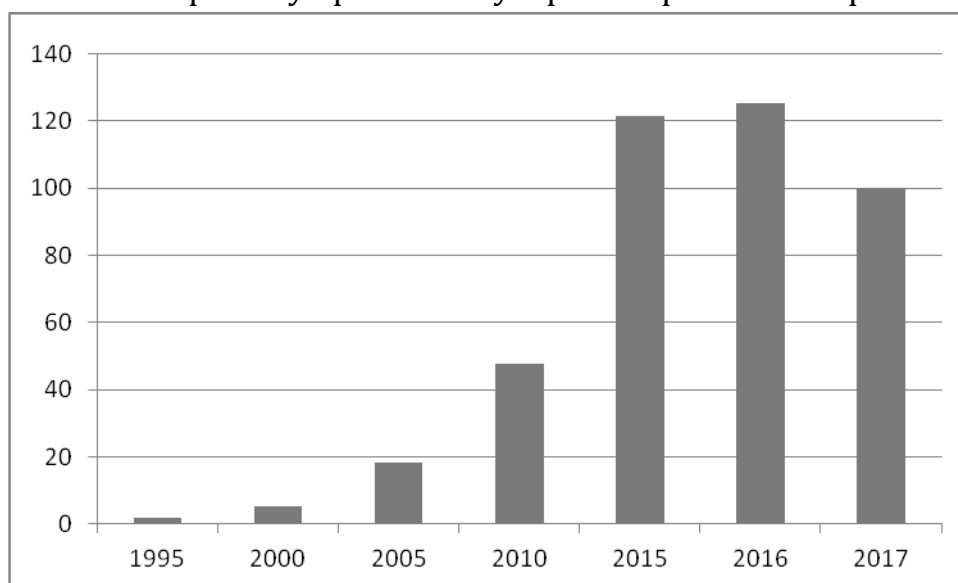

Рис. 1. Динаміка роздрібного товарообігу на одну особу.

Волинська область знаходиться у числі областей з найвищою купівельною спроможністю. Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів протягом 2018 року був наступним: 10,8 % домогосподарств вважалися з

достатнім рівнем доходів і могли заощаджувати (за цим відсотком Волинська область була в п'ятірці областей-лідерів); 53,4 % – доходи були достатніми, але заощаджень не робили; 34,6 % – постійно відмовляли у найнеобхіднішому, окрім харчування; 1,2 % – не вдавалося забезпечити навіть достатнє харчування.

Прирівнюючи вартість гривні до долара у показниках роздрібного товарообороту спостерігалися певні відмінності (табл. 1). Найвищу частку роздрібний товарооборот становив у 2010 році – 548,5 дол. на особу. Упродовж 1995–2000 рр. даний показник в доларах майже не змінювався, проте в гривнях він зріс. Така відмінність пояснюється збільшенням курсу долара та відсутністю зростання потреб населення в роздрібних товарах. З 2010 до 2017 рр. спостерігалось зменшення показників роздрібного товарообороту в доларах.

Таблиця 1.

Динаміка роздрібного товарообігу на одну особу

Роки	Ціна за 1 доллар, грн	Роздрібний товарооборот на одну особу, грн	Роздрібний товарооборот на одну особу, дол
1995	1,8	162	90,00
2000	5,43	495	91,16
2005	5,3	1673	315,66
2010	8	4388	548,50
2015	23,44	11147	475,55
2016	25,91	11505	444,04
2017	26,69	9192	344,39

Джерело: складено за даними головного управління статистики у Волинській області.

Основною причиною цього була економічна криза, що розпочалася у 2014 році, яка призвела до стрімкого зростання ціни за доллар і супроводжувалася зменшенням попиту населення на товари роздрібного характеру, що призвело до зменшення купівельної спроможності населення (особливо у сільських населених пунктах).

Висновки. В результаті дослідження спостерігається диспропорція у геопросторовому розміщенні підприємств роздрібної торгівлі міських та сільських поселень поліської та лісостепової зон Волинської області. Для покращення якості функціонування роздрібної торгівлі необхідно удосконалити податковий контроль за діяльністю підприємств роздрібної торгівлі та впровадженні пільгового режиму оподаткування для об'єктів торгівлі, що розташовані у сільській місцевості; посилити державне стимулювання малого бізнесу в цій сфері діяльності; посилювати регулюючу функції держави у сфері ціноутворення та доступності відповідних послуг; розробляти та затверджувати регіональні плани щодо надання підтримки місцевим виробникам соціально значущих продовольчих товарів; розміщувати об'єкти торгівлі з урахуванням нормативів забезпеченості населення торговельною площею у магазинах; забезпечувати розвиток мережі соціальних закладів торгівлі різних форм

власності, призначених для задоволення потреб малозабезпечених й інших категорій соціально вразливих представників територіальних громад.

Список використаних джерел

1. Апопій В. В. Внутрішня торгівля України: проблеми і перспективи розвитку / В. В. Апопій, П. Ю. Балабан. – Львів : Новий Світ, 2014. – 565 с.
2. Апопій В. В. Система регулювання внутрішньої торгівлі України / В. В. Апопій, І. М. Копич, О. Г. Біла. – Київ : Академвидав, 2012. – 424 с.
4. Волкова О. В. Ринок праці / О. В. Волкова. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 624 с.
5. Долішній М. І. Трудовий потенціал, зайнятість і ринок праці: теорія і практика / М. І. Долішній, С. М. Злупко, Г. С. Злупко. – Львів : НДРВВ Львівського ін-ту внутр. справ при НАВС України, 1997. – 340 с.
6. Мазаракі А. А. Торговельне підприємство: стратегія, політика, конкурентоспроможність / А. А. Мазаракі, Д. М. Пшеслінський. – К. : КНТЕУ, 2010. – 384 с.

References

1. Apopii, V. V. and Balaban, P. Yu. (2014), *Vnutrishnia torhivlia Ukrainy: problemy i perspektyvy rozvytku* [Internal Trade of Ukraine: Problems and Prospects for Development], Novyi Svit, Lviv, Ukraine.
2. Apopii, V. V., Kopych, V. V. and Bila, O. H. (2012), *Systema rehuliuvannia vnutrishnoi torhivli Ukrainy* [System of regulation of domestic trade of Ukraine], Akademvydav, Kyiv, Ukraine.
3. Volkova, O. V. (2007), *Rynok pratsi* [Labor market], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
4. Dolishnii, M. I., Zlupko, S. M. and Zlupko, H. S. (1997), *Trudovyi potentsial, zainiatist i rynek pratsi: teoriia i praktyka* [Labor potential, employment and the labor market: theory and practice], NDRVV Lvivskoho in-tu vnutr. sprav pry NAVS Ukrainy, Lviv, Ukraine.
5. Mazaraki, A. A. and Psheslinskyi, D. M. *Torhovelne pidpriemstvo: stratehiia, polityka, konkurentospromozhnist* [Trading enterprise: strategy, policy, competitiveness], KNTEU, Kyiv, Ukraine.
6. Statystychnyi shchorichnyk Volyn 2017 / za red. V. Yu. Naumenka. – Lutsk : Holovne upravlinnia statystyky u Volynskii oblasti, 2018. – 457 s.